

DİN, SOSYALLEŞME VE TOPLUMSAL UYUM: SURİYELİ MÜLTECİLER ÖRNEĞİ

Ramazan Akkır*

Öz

Suriye’de 2011 yılının mart ayında başlayan iç savaşla birlikte Türkiye komşusu olan bu ülkeden yoğun bir biçimde göç almaya başladı. Dört milyona yaklaşan Suriyeli nüfusu; entegrasyon, toplumsal uyum, sosyalleşme ve ötekileştirme gibi sorunları da beraberinde getirdi. Türkiye; tüm dini, sosyal kurum ve kuruluşlarıyla zorunlu göç sonucunda oluşan Suriyeli mültecilerin Türk toplumu ile uyumunu sağlamak için çalışmalar yapmaktadır. Dini uyum, sosyalleşme, dini sosyalleşme ve entegrasyonu içeren bu makalede; mültecilerin dini yaşamı, Türkiyeli Müslümanların dini anlayışına bakışları, din eğitimi sorununa yaklaşımları ve Suriyelilerin dini gruplarla teması gibi başlıklar bulunmaktadır. Bunun yanı sıra Suriyeli mültecilerin yaşamış olduğu ötekileştirilme duygusu da bu çalışmanın boyutlarından birisini oluşturmaktadır. Bu çalışmanın amacı, zorunlu göçün sonucunda İstanbul’a yerleşen Suriyeli mültecilerin entegrasyonunu ve toplumsal uyumunun derecesini ortaya koymaktır. Güvenilir ve sağlıklı sonuçlara ulaşmak için nitel yöntemin kullanıldığı bu çalışmada, kartopu örneklem tekniği tercih edilmiştir. Bunun gerekçesi de katılımcıların güvenini kazanıp mümkün olduğunca doğru cevaplara ulaşmaktır. Çalışmanın teorik ilk bölümünde toplumsal uyum, dini sosyalleşme olgularına ve sosyal kurumlara değinilmiş, ikinci bölümünde de 12 Suriyeli ile yapılan mülakat verileri analiz edilmiştir. Son bölümde ise çalışmanın sonucu maddeler halinde değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Din Sosyolojisi, Entegrasyon, Dini Sosyalleşme, Göç, Suriyeli Mülteciler.

RELIGION, SOCIALIZATION AND SOCIAL HARMONY: THE CASE OF SYRIAN REFUGEES

Abstract

Turkey neighbouring country of Syria has begun receiving intense immigration since Syria Civil War which started in the beginning March of 2011. Syrian population in Turkey which approaches four million has brought problems such as integration, social harmony, socialization, and othering. Turkey has been working to ensure that Syrian refugees who migrated as a result of forced immigration are in harmony with Turkish society via all religious and social institutions and organizations. In this study which includes religious adjustment, socialization, religious socialization and integration, there are titles such as religious life of refugees, perspective of religious understanding of

Article Types/Makale Türü: Research Article/Araştırma Makalesi

Received/Makale Geliş Tarihi:11/06/2019, Accepted/Kabul Tarihi: 02/09/2019

Doi: 10.26791/sarkiat.575704

* Dr. Öğr. Üyesi, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, rakkir@nku.edu.tr

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9516-7385>

Turkish Muslims, approaches to the problem of religious education or contact with religious groups. In addition to this, Syrian refugees' feeling of marginalization that they have experienced is one of the dimensions of this study. The aim of this study is to integrate and establish a degree of social harmony of Syrian refugees settled in Istanbul as a result of forced migration. In this study where, qualitative method is used to achieve reliable and good results, snowball sampling or chain sampling technique is preferred. The reason for this is to gain the trust of the participants and to reach the correct answers as much as possible. In the first theoretical part of the study, social adaptation, socialization and socialization phenomena of religion were mentioned, but interview data were analysed in the second part. In the last section, the result of the study was evaluated.

Keywords: Sociology of Religion, Integration, Religious Socialization, Immigration, Syrian Refugees

GİRİŞ

Doğası gereği toplumsal bir varlık olan insan dünyaya geldiği andan itibaren içinde doğduğu dünyanın kültürel kodlarını, değer yargılarını, anlam haritalarını ve sosyal sermayesini aşama aşama öğrenmeye ve içselleştirmeye başlar. Kaçınılmaz olan bu süreç, bireyi toplumsal varlığa dönüştürmekle beraber toplumu da geleceğe taşır. Bireyin olduğu kadar toplumun da sağlıklı işleminin yolu olan sosyalleşme, çift yönlü olarak işleyen bir süreç olma niteliği taşır. Çok boyutlu bir süreç olan sosyalleşme olgusunda, aslında birey, toplumun kültürel sermayesini öğrenmekle beraber denetim ve kontrol sisteminin parçasına dönüşür. Birey ve toplum, karşılıklı olarak bütünleşir.

Bireyin sosyalleşmesine dini kurumlar da katkı sunar. Toplumsal aygıtlar vasıtasıyla bireyin inanç ve değer yargılarını belirleyen ve etkileyen interaktif süreçte, sosyal, kültürel ve dinsel transformasyon gerçekleşir. Durağan olmayan süreç, oldukça dinamik bir biçimde işler. Dinin toplumsal bütünleşmeye yapmış olduğu anlamlı katkı düşünüldüğü zaman, dini çerçevede yaşanan sosyalleşme oldukça önem arz etmektedir. Aileden, eğitim kurumlarından öğrenilen dini değerler, bireyin hayatına anlam ve değer katmakla beraber toplumun geleceğini de güvence altına alır. Böylece sosyolojik bir değer olan din, toplumun güvenliğini ve istikrarını sağlar.

Türkiye, 2011 yılının mart ayında başlayan Suriye İç Savaşından itibaren yoğun bir biçimde göç almaya başlamıştır. Türkiye, dört milyona yaklaşan Suriyeli nüfusu ile ekonomik ve siyasal problemlerin yanı sıra toplumsal uyum ve dini sosyalleşme sorunları ile karşı karşıyadır.

Suriyeli mültecilerin Türk toplumu ile bütünleşmesini analiz etmeye çalışan bu çalışmanın bir boyutunu da dini sosyalleşme oluşturmaktadır. Çalışma bağlamında dini sosyalleşmenin boyutları; Suriyelilerin Türk halkının din anlayışına bakışı, din eğitimi sorununa yaklaşımları ve dini gruplarla temasıdır. İlaveten Suriyeli mültecilerin yaşamış olduğu ötekileştirme duygusu da bu çalışmanın boyutlarından birisini oluşturmaktadır.

Bu çalışmanın ilk bölümünde din, sosyalleşme, toplumsal uyum olgularının teorik arka planı verilerek literatür tartışması yapılmış; ikinci bölümünde de Suriyeli mültecilerle yapılan mülakat sonuçları yorumlanmıştır. Son bölümde ise yorumlanan veriler maddeler halinde değerlendirilmiştir.

1. Teorik Çerçeve: Sosyalleşme, Dini Sosyalleşme ve Toplumsal Uyum

Doğası gereği toplumsal bir varlık olan insan, dünyaya gözlerini açtığı andan itibaren içinde bulunduğu toplumun değer yargılarını, kültürel kodlarını, dinsel değerlerini, yaşam tarzlarını, ilişki biçimlerini, sosyal ve kültürel tercihlerini, tutum ve tavır alışlarını öğrenmeye başlar. Doğum ile başlayan bu öğrenme sürecini irdeleyen Giddens; bireyin içinde doğduğu kültüre ve topluma katılması, toplumsal bir özne olmak için gerekli nitelikleri kazanması, yaşam tarzlarını öğrenmesi, toplumun inanç, düşünce, gelenek ve değer yargılarını içselleştirmesi süreci olarak tanımlar.¹ İnsanların devam eden sosyal yaşama adaptasyonunu sağlamak, toplumsal yapıyı konsolide etmek ve bireyi içtimai bir varlığa dönüştürmek için belirli inançların, kavramların, değerlerin, normların, uygulamaların aktarılması ve iletilmesi süreci olan sosyalleşme, toplum biliminin önemli konularından birisidir.²

Sosyolojinin önemli bir konusu olan sosyalleşme süreci, bireyin topluma entegre olması halidir. Herhangi bir bireyin, grup veya toplum ile bütünleşme süreci olan sosyalleşme, insanları mevcut topluma ve toplumsal yaşama adapte eder.

Sosyalleşmenin bir diğer özelliği, karşılıklı etkileşimi esas almasıdır. Birey ile toplum arasındaki bu karşılıklı etkileşim süreci; toplumun mevcut kültürünü öğrenme ve aşama aşama içselleştirme hikâyesi olarak da okunabilir. Çünkü sosyalleşme dediğimiz hadise, toplumun farklı aktörleri arasında meydana gelen ve sosyal eylem biçimlerine uyumu sağlayan karşılıklı etkileşim sürecidir. Bu etkileşim ile beraber toplum tarafından etkilenen ve inşa edilen insan, toplumu değiştirir ve dönüştürür. Böylece insan içinde yaşadığı toplumun bir üyesi olur. Bu üyelik, bireyin, kendinden beklenileni öğrenmesi ve içselleştirerek uygulamaya başlaması biçiminde özetlenebilir.³

Sosyalleşme sürecinin bir diğer vasfı da bir öğrenim ve aktarım gerçeği olmasıdır. Sosyalleşme; normları, adetleri ve ideolojileri miras alma ve yayma, bireye kendi topluluğuna katılmak için gerekli beceri ve alışkanlıkları sağlama özelliğine sahiptir. Yaşam boyu devam eden bu süreç⁴ klasik sosyolojinin kurucularından olan Fransız Sosyolog Emile Durkheim'den itibaren sosyal bilimlerin gündemini meşgul etmiştir. Bireye nispetle toplumsalın alanını genişletmek maksadıyla Durkheim, sosyalleşmeyi ağırlıklı olarak sosyal normların aktarımı ve benimsetilmesi olarak tanımlamıştır. Aslında Durkheim'in yapmak istediği; değerlerin, ideolojilerin ve normların aktarılmasında eğitim kurumunun fonksiyonunu vurgulamaktı. Çünkü eğitim; aktarımın ve içselleşmenin yani sosyalleşme olarak tanımlanan sürecin gerçekleştiği temel alandır. Bundan dolayı olsa gerek, Durkheim'den itibaren sosyalleşmeden anlaşılan aktarım ve içselleşme olmuştur.⁵ Çünkü birey sosyalleşmeye başladığı andan itibaren toplumsal norm ve değerleri de içselleştirmeye başlar.⁶ Ancak günümüzde Durkheim'in sosyalleşme tasavvuru etkisini kaybetmeye başlamıştır. Durkheim'in çalışmalarının

¹ Anthony Giddens, *Sosyoloji*, trc. Cemal Güzel (İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2012), 201.

² Paul Vermeer, Jaques Janssen, Joep De Hart, "Religious Socialization and Church Attendance in the Netherlands from 1983 to 2007: a Panel Study", *Social Compass* 58/3 (2011): 374.

³ Ejder Okumuş, "Din ve Sosyalleşme", *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 9/11 (2014): 430-431.

⁴ Mia Lövhheim, "Religious Socialization in a Media Age", *Nordic Journal of Religion and Society* 25/2 (2012): 152.

⁵ Vermeer, Janssen, Hart, "Religious Socialization and Church Attendance in the Netherlands from 1983 to 2007: a Panel Study", 375.

⁶ Abdullah Özbolat, "Değerleri Küreselleştirme Sürecinde Değerlendirmek", *Değerler Eğitimi Dergisi* 10/24 (2012): 153.

temel hatası, birey ile toplum arasındaki ilişkiyi bir itaat biçimi olarak anlamasıdır.⁷ Bir de sosyalleşme hadisesi, ‘sadece’ bir kültür aktarımından ibaret değildir; bireyin duygu, düşünce ve kişilik yapısının şekillenmesinde başat bir rol oynamaktadır.⁸ Fakat Durkheim’in asıl başarısının, bireysel kişiliğin gelişimi ile sosyal gelişim arasındaki ilişkiyi erkenden keşfetmesi olduğu belirtilmelidir.

Sosyalleşmenin bir boyutu da kabul etme ve özümseme süreci ile beraber denetim ve kontrol hali olmasıdır. Tüm hayatı boyunca nefes alıp verdiği toplumun inanç biçimini, zihniyetini, sosyal ve kültürel normlarını ile değer yargılarını öğrenip içselleştirmeye ve ona uygun yaşamaya çalışan insan, toplumun denetimi altındadır. Böylece birey toplumun normlarının çerperinde yaşamayı, hayatını idame ettirmeyi öğrenir.⁹ Bireyin sosyalleşmesi ya da toplumsal bir ferde dönüşmesi, toplumsal bütünlüğü ve istikrarı sağlanmasının yanı sıra, toplumun geleceğini garanti altına alması anlamına gelir. Bundan dolayı oldukça işlevseldir. Eğer toplum, bireyi sosyalleştiremez veya toplumsal bir ferde dönüştüremez ise zaman içinde toplum direncini ve bütünlüğünü kaybeder ve aşama aşama kaosa doğru sürüklenir.¹⁰

İçinde yaşadığımız toplumun kültürel normlarının, değer yargılarının veya dünyaya tutunma stiline benimsenmesi biçimin betimlenebilecek olan sosyalleşme olgusunun,¹¹ önemli bir parçasını da dini sosyalleşme oluşturur.

Dini kurumların sosyalleşmeye katkı sağladığını belirten Sherkat’a göre dini sosyalleşme, interaktif bir süreçtir ve bireyin dini inanç ve anlayışlarını derinden etkiler.¹² Lövhheim’e göre de dinamik bir süreç olan dini sosyalleşme, sosyal ve kültürel dönüşümün gerçekleşmesini kolaylaştırır.¹³ Din ile toplumun karşılıklı etkileşimini esas alan bu süreç; bireyin ait olduğu sosyalitenin dinsel kalıplarını ve davranış biçimini, dini alışkanlıklarını veya anlam haritasını öğrenmesi ve bunlarla uyumlu davranışlarda bulunmasıdır.¹⁴ Dini sosyalleşme olgusu, din ile toplumun karşılıklı etkileşim içinde olduğu gerçeğine dayanır. Herhangi bir toplum içinde dünyaya gelen birey, toplumun üyesi olurken sadece toplumun seküler veya kültürel setlerini yüklenmez; aynı zamanda o toplumun dini düşünce ve değerlerini öğrenir. Dini veya moral değerler, yaygın veya örgün eğitim kurumları tarafından aşama aşama aktarılır ve özümser. Bu interaktif süreçte din, toplumdaki özgül ağırlığına göre, insanlar üzerindeki nüfuzunu artırırken toplum da kendi varlığını din üzerinden konsolide eder ve etki ağını genişletir.¹⁵ Böylece sosyolojik dindarlığın sınırlarını belirleyen toplum, din vasıtasıyla toplumsal istikrarı güçlendirir ve sosyal bütünleşmeye katkıda bulunur.¹⁶

⁷ Paul Vermeer, “Din Eğitimi ve Sosyalleşme”, trc. Ramazan Diler, *GOPÜİFD V/1* (2017): 188.

⁸ Peter L Berger, Brigitte Berger, Hansfried Kellner, *Modernleşme ve Bilinç*, trc. Cevdet Cerit (İstanbul: Pınar Yayınları, 1985), 140.

⁹ Okumuş, “Din ve Sosyalleşme”, 442.

¹⁰ Peter Berger, *Dinin Sosyal Gerçekliği*, trc. Ali Coşkun (İstanbul: İnsan Yayınları, 1993), 52.

¹¹ Phil Zuckerman, *Din Sosyolojisine Giriş*, trc. İhsan Çapçioğlu, Halil Aydınalp (Ankara: Birleşik Kitabevi, 2006), 88.

¹² Darren E. Sherkat, “Religious socialization; Sources of Influence and Influences of Agency”, *Handbook of Sociology of Religion* (Cambridge: Cambridge University Press, 2003): 151.

¹³ Lövhheim, “Religious Socialization in a Media Age”, 152.

¹⁴ Yakup Coştu, *Toplumsallaşma Sürecinde Dindarlığı Etkileyen Faktörler: Samsun Örneği* (Doktora Tezi, Ondokuzmayıs Üniversitesi, 2009), 79.

¹⁵ Okumuş, “Din ve Sosyalleşme”, 433.

¹⁶ Joachim Wach, *Din Sosyolojisi*, trc. Ünver Günay (İstanbul: İFAV Yayınları, 1995), 293.

Bireyin, içinde yaşadığı toplumun dini kültür, değer, sembol ve modellerini içselleştirerek kendi benliğine hamletmesi hali olan dini sosyalleşme sürecine aile, okul, arkadaş grubu, dinî organizasyonlar, eğitim, siyaset, ekonomi ve kitle iletişim araçları gibi birbirinden farklı kurumlar etki etmektedir. Bu süreç, bireyi aynı zamanda dinsel bir varlığa da dönüştürmektedir. Böylece insan, kendi dışındaki dünyayı toplumsalın gözlükleri ile görmeyi sağlayacak kavramsal bir çerçeveye sahip olmakta ve toplumsalın içinde yavaş yavaş erimektedir. Bu çerçevede din, insanın dünya yaratma çabasında stratejik bir misyon üstlenmenin yanı sıra insani düzenin, varlığın tamamına yansıtıldığını da ifade eder. Hülasa din, evrenin tümünü insan açısından anlamlı bir varlık olarak idrak etmenin cüretkâr bir girişimidir.¹⁷ Bundan dolayı olsa gerek, modern yaşamın merkezi bir unsuru olarak varlığı idame ettiren bu cüretkâr girişim; insanların dünya görüşlerini, ahlaki standartlarını, aile yaşamlarını ve hatta birçok milletin ulusal ve uluslararası politikasını şekillendirmektedir.¹⁸ Bu anlam çerçevesinde kendisine mensup fertler arasında samimi ilişkiler inşa eden dinler, bireylerin birbiri ile olan etkileşimini konsolide ederek yardımlaşmayı, dayanışmayı ve kaynaşmayı özendirerek toplumsal uyumu kolaylaştırır.¹⁹

Dinsel sosyalleşme sürecinde birey, içinde yaşadığı toplumunun dinsel formu ile uyumlu bir birey haline dönüşür. Böylece doğrudan veya dolaylı bir biçimde insan, kendi kültürünün dinî tecrübe boyutunu da öğrenmiş olur. Bu dinsel tecrübe ve atmosfer, insanın uyum göstermesi gereken dinî tecrübe formu olarak kendini kabul ettirir.²⁰ Michael Schwalbe'nin söylemiş olduğu "Eğer siz, farklı bir sosyal çevrede doğmuş olsaydınız, farklı bir kişi olurdu" sözü, toplumsal kültür ile din arasındaki ilişkinin dışavurumudur.²¹ Bireyin sosyal bir varlığa dönüşmesi sürecinde öğrenmiş olduğu din, bireyin toplumla sağlıklı olarak bütünleşmesine katkıda bulunur. Bu bağlamda dindar olmak, aynı zamanda bir toplumun anlam dünyasına katılım anlamına gelir. Böylece birey; toplumsal davranışları, etkileşim kalıplarını, tutumları ve değerleri bilmeye ve içselleştirmeye başlamak suretiyle dindarlaşır.²² Kısacası insanın doğumu ile aile içinde başlayan sosyalleşme süreci, dini kurum ve yapıların katkısı ile devam eder.

Çeşitli araçlar vasıtasıyla gerçekleşen ve insanın doğumu ile başlayan sosyalleşme olgusunda en önemli mekanizma, kısmen değişmeye başlamış olmakla beraber, aile kurumudur. Aile, değer aktarımında temel fonksiyona sahip olan kurumdur.²³ Sonrasında eğitim kurumu, arkadaş ve iş çevresi, kitle iletişim araçları veya din gibi toplumsal kurumlar sosyalleşme sürecine etki eder.²⁴ Kültürün fert tarafından özümlenme süreci ya da ferдин toplum tarafından yutulması olarak da yorumlanan bu durum,²⁵ bireyin içinde yaşadığı topluma katılmasını veya o toplumun bir parçası

¹⁷ Berger, *Dinin Sosyal Gerçekliği*, 59.

¹⁸ Jonathan Kelley and Nan Dirk De Graaf, "National Context, Parental Socialization, and Religious Belief: Results from 15 Nations", *American Sociological Review* 62/4 (1997): 639.

¹⁹ İnce, Abdullah, "(Kur'an Kursu Öğreticilerinin Görüşlerine Göre) Kuran Kurslarının Dini Sosyalleşmeye Katkıları", *Diyanet İlmî Dergi* 53/2, (2017): 152.

²⁰ Zuckerman, *Din Sosyolojisine Giriş*, 99.

²¹ Zuckerman, *Din Sosyolojisine Giriş*, 47.

²² H. Paul Chalfant, Robert E. Beckley, C. Eddie Palmer, *Religion In Contemporary Society*, (California: Mayfield Publishing Company, 1987), 43-44.

²³ Dean R. Hoge, Gregory H. Petrillo and Ella I. Smith, "Transmission of Religious and Social Values from Parents to Teenage Children", *Journal of Marriage and Family*, Vol. 44, No. 3 (1982): 569.

²⁴ Giddens, *Sosyoloji*, 205-208.

²⁵ İsmail Güllü, "İlahiyat Fakültelerinde Okuyan Yabancı Uyruklu Öğrencilerin Dini Sosyalleşmeleri Üzerine Bir Araştırma (Erciyes Üniversitesi Örneği)" *Toplum Bilimleri Dergisi* 4/7 (2010): 213.

olmasını sağlar.²⁶ Böylece dışsal olanı içselleştiren birey, yaşadığı topluma uyum sağlar.²⁷ Dini sosyalleşmenin gerçekleşmesinde de aileye önemli görevler düşmektedir. Sosyalleşme sürecinde ailenin yerine getirdiği temel görev, bireye içinde bulunduğu toplumun dini ve kültürel değerlerini ve kalıp yargılarını öğretmesidir. Böylece birey, hem kendi dini ve toplumsal kültürünü ve değerlerini öğrenmeye ve içselleştirmeye başlar hem de güçlü bir kimlik ve kişiliğe sahip olur.²⁸ Özellikle anne ile baba, çocuğun dinî kimliği üzerinde baskın bir etkiye sahiptir. İlk dinî bilgi, kültür ve eğitim aile ocağından alınır. Bundan dolayı, sosyalleşme ve dini sosyalleşmenin en önemli etkeni aile kurumu olmuştur.²⁹ Farklı kültürlerdeki olgun insanların sahip olduğu dini duygu ile onların çocukluk döneminde aile atmosferinden öğrendiği dinî kültür arasında yakın ilişki bulunduğu bahsedilen Wach'a göre³⁰ çocuk, ilk dinsel tecrübesini aile atmosferinde kazanır ve özellikle anne ile olan ilişki oldukça belirleyicidir. Öyle ki aile ve anne, uzun bir müddet birey üzerinde etkisini devam ettirir. Ebeveyn dindarlığının, çocukların dinsel gelişimi üzerinde kuvvetli bir etkiye sahip olması bu gerçeklikten dolayıdır.³¹ Ancak şunu da belirtmekte fayda var; sosyalleşme ve dini etki, tek yönlü bir biçimde sadece ebeveynlerden çocuklara doğru işlemez; çocuklar da ebeveynlerini etkileme kapasitesine sahiptir. Bunlara ilaveten, çoklu kültür ve kimlik ortamında yaşayan göçmenler veya ikinci kuşak gençler ve onların aileleri için dini sosyalleşme daha fazla önem taşımaktadır.³²

Son dönemde yapılan çalışmalarda ebeveyn veya aile dindarlığı hakkında yeni bir durumun ortaya çıkmaya başladığı gözlemlenmektedir. Laik toplumlarda ailenin etkisi artmaya başlamıştır. Dinin baskın bir değer olduğu toplumlarda ailenin dindarlık üzerindeki etkisi az iken laik toplumlarda bireysel dindarlık üzerinde ailenin etkisi gittikçe yoğunlaşmaya başlamıştır. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri, Polonya veya İrlanda gibi dindar toplumlarda, aile etkisi zayıflar iken Batı ve Doğu Avrupa'nın laik toplumlarında dindarlık üzerinde ailenin etkisi güçlenmeye başlamıştır.³³

Dinsel sosyalleşmenin önemli bir boyutunu da sosyal entegrasyon veya bütünleşme için vazgeçilmez öneme sahip olan eğitim oluşturur. Öncelikle eğitim yoluyla insanlar hem toplumsal yapı ile bütünleşir hem de gerekli mesleki becerileri elde eder.³⁴ Türkiye'deki İmam-Hatip Okulları, Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı Eğitim Merkezleri, İlahiyat Fakülteleri veya Kur'an Kursları dinsel sosyalleşmenin araçları kurumlarıdır. Bu kurumlarda verilen dini içerikli eğitim; çocukların, gençlerin, yetişkinlerin ve yaşlıların dini yönden sosyalleşmelerine yardımcı olur. Buna ilaveten, öğrencilerin düşünsel

²⁶ Ünver Günay, "Türkiye'de Dini Sosyalleşme", *Türkiye I. Din Eğitimi Semineri* (Ankara: İlahiyat Vakfı Yayınları, 1981): 193.

²⁷ İsmail Doğan, *Sosyoloji Kavramlar ve Sorunlar* (Ankara: Pegem Akademi, 2008), 85.

²⁸ M. Ali Kirman, "Küresel Bir Olgu Olarak Din Değiştirme ve Aile Kurumuna Etkisi", *Dini Araştırmalar* 6/17 (2003): 271.

²⁹ Marie Cornwall, "The Influence of Three Agents of Religious Socialization: Family, Church, and Peers," in *The Religion and Family Connection: Social Science Perspectives*, ed. Darwin L. Thomas (Provo, UT: Religious Studies Center, Brigham Young University, 1988), 227.

³⁰ Wach, *Din Sosyolojisi*, 93.

³¹ Scott M. Myers, "An Interactive Model of Religiosity Inheritance: The Importance of Family Context", *American Sociological Review*. 61/5, (1996): 858-866.

³² Lisa D. Pearce, "Religion and Youth", in *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, ed. James D. Wright (USA: University of Central Florida, 2015).

³³ Kelley, Dirk, Graaf, *National Context, Parental Socialization, and Religious Belief: Results from 15 Nations*, 655.

³⁴ Vermeer, "Din Eğitimi ve Sosyalleşme", 193-196.

dünyasının üzerinde öğretmenlerin şahsiyet yapısının, dinî tutum ve davranışlarının oldukça etkili olduğu bilinmektedir. Okullarda okutulan Kur'an-ı Kerim, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi, Hz. Muhammed'in Hayatı veya Temel Dini Bilgiler gibi dinî kültür içeren dersler de öğrencilerin dini olarak sosyalleşmelerini kolaylaştırma özelliğine sahiptir.³⁵

Dini sosyalleşmenin bir diğer boyutunu da mezhepler oluşturmaktadır. Dini uyumun sağlayıcıları arasında yer alan mezheplerin etkisi, her ne kadar yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren azalacağı iddia edilse de artmaya ve dini sosyalleşmeye katkı vermeye devam etmektedir. Dini kaynakların büyük çoğunluğunu oluşturan mezhepler, kolektif davranışlar için farklı kontekstler sağlayarak din konusunda özellikle akrân grupların sosyalleşmesinde etkilidir. Mezheplerin sağlamış olduğu kolektif düşünüş ve davranış vasıtasıyla bireyler, belirli dini önyargı ve düşünce kalıplarını öğrenir ve kendini anlamlandırma sürecinde bu kalıp yargılardan destek alır. Çünkü herhangi bir dine mensup olan kişi, dini kimlik ve kişiliğin temel unsurlarını içinde bulunduğu dinsel grup, cemaat, tarikat, organizasyon, akım, sekt, denominasyon veya mezhep içinde kazanır.³⁶ Bununla beraber, dini gruplar veya farklı sivil toplum kuruluşları bireye kazandırmış olduğu aidiyet duygusu ile toplumsal bütünleşmeye katkı sağlar.³⁷ Kısacası bu tür kurumlar, bireyin dinini öğrendiği, kimliğini kazandığı ve kendi anlam dünyasını inşa ettiği mekanlar olma özelliği taşır.

Toplumsal uyumun sağlanmasına katkı veren bir diğer kurum da camilerdir. Camilerin dini sosyalleşmedeki fonksiyonu şöyle açıklanabilir; cami, dinin, din dilinin ve toplumsal kültürün öğrenildiği mekândır.³⁸ Örneğin ABD'de Müslümanların dini kimliğini kazanmasında, korumasında ve sağlamlaştırmasında caminin katkısı gözardı edilemez.³⁹ Bundan dolayı camiler, inananların ibadet ettikleri dinsel mekân olmanın yanı sıra, toplumsal kültürün dinsel değerlerle beraber öğrenildiği ve sentezlendiği yerdir. Tüm bunlar, caminin asli fonksiyonları arasındadır.

2. Çalışmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı, İstanbul özelinde Türkiye'de yaşayan Suriyeli mültecilerin nasıl bir dini sosyalleşmeye sahip olduklarının yanı sıra entegrasyon ve toplumsal uyum derecelerini tespit etmektir. Bununla beraber, dini sosyalleşmenin kaynakları olan aile, dini grup, cami ve eğitim faktörlerinin incelenmesi hedeflenmiştir. Aşağıdaki alt problemlere de yanıt aranmıştır:

- Türkiye'ye gelmek Suriyeli mültecilerin dini yaşantılarını nasıl etkilemiştir?
- Suriyeli mülteciler, Türkiye'nin İslam anlayışını nasıl değerlendirmektedir?
- Suriyeli mültecilerin İslam anlayışı ile Türk halkının İslam anlayışının benzerlikleri ve farklılıkları nelerdir?
- Suriyeli mülteciler, Türkiye'de inancını yaşarken ne tür sorunlarla karşılaşmaktadır?

³⁵ Okumuş, "Din ve Sosyalleşme", 447-450.

³⁶ Darren E. Sherkat "Religious socialization; Sources of Influence and Influences of Agency", *Handbook of Sociology of Religion* (Cambridge: Cambridge University Press, 2003), 158-160.

³⁷ Okumuş, "Din ve Sosyalleşme", 449.

³⁸ Kemal Ataman, "Yapısal Adaptasyon Ya da Caminin Asli Fonksiyonlarını Üstlenme Süreci" *III. Din Şûrası Tebliğ ve Müzakereleri (20-24 Eylül 2004)* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2005), 534.

³⁹ Özcan Güngör, Amerika'daki Türk Gençleri İçin Cami ve Dini Sosyalleşme (New Jersey Örneği), *Diyanet İlmî Dergi*, 48/4 (2012):130.

- Suriyeli mülteciler, Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından sunulan din hizmetlerinden yeterince faydalanıyor mu? Örneğin camiye gidip namaz kılmanın dışında ne tür hizmetlerden faydalanıyor?
- Suriyeli mülteciler, Türkiye’de herhangi bir dini grubun, cemaatin, derneğin ya da vakfın faaliyetlerine katılıyor mu?
- Suriyeli mülteciler, çocuklarına hangi kurumdan din eğitimi aldırılmakta veya aldırılmayı düşünmektedir?

3. Çalışmanın Yöntemi

3.1. Model

Bu araştırmada yapılandırılmamış ve katılımlı gözlem ile beraber mülakat ve doküman analizi gibi veri toplama teknikleri kullanılmıştır. Olayların kendi doğal atmosferinde gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına hedefleyen bu yöntem, nitel sürecin izlenmesine dayanmaktadır. Çünkü nitel çalışmalar, olguyu fertlerin perspektifinden görebilmeyi ve bu perspektifi ortaya çıkaran toplumsal yapı ve süreçleri açık bir şekilde ortaya koyabilmeyi sağlamaktadır. Ayrıca bu yöntem sayesinde çalışma sonucunun güvenilirliği de artmaktadır.

Kartopu veya zincirleme tekniğinin kullanıldığı bu çalışmanın mülakatı sürecinde konuşmanın akışına göre, özneye ana probleminden ayrılmamak kaydıyla belli bir esneklik tanınmış ve sondajlama soruların yanı sıra yarı yapılandırılmış görüşme ve sorular tercih edilmiştir. Yüz yüze yapılan mülakatlar ile hem veri kaybı en aza indirilmiş hem de problem nitelikli olarak tahlil edilmiştir.⁴⁰

3.2. Evren ve Örneklem

Çalışma evrenimiz, İstanbul’da ikamet eden geçici koruma kapsamındaki 3 milyon 640 bin 466 Suriyelidir. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’ne göre, 30 Ocak 2019 tarihi itibarıyla Türkiye’de geçici koruma kapsamında 3 milyon 640 bin 466 Suriyeli bulunmaktadır. Ayrıca bu kişilerin 1 milyon 975 bin 12’sini erkekler, 1 milyon 665 bin 454’ünü ise kadınlar oluşturmaktadır.⁴¹ Ancak bizim çalışmamızın örneklemine, İstanbul’un farklı semtlerinde oturan 12 Suriyeli oluşturmaktadır. 12 Suriyeli ile farklı zamanlarda görüşmeler yapılmış, ardında da bu mülakat verileri çalışmanın hedefleri doğrultusunda analize tabi tutulmuş ve yorumlanmıştır.

Ayrıca çalışma sürecinde kendisi ile görüşme fırsatı bulduğumuz Suriyeli mültecilerin gerçek isimleri makalede yer almayacaktır; çalışma boyunca katılımcılar, K1, K2, K3 biçiminde isimlendirilecektir.

4. Bulgular ve Yorumlar

4.1. Suriye’de Dini Hayat

Öncelikle din eğitiminin ilk kaynağının anne ile baba yani aile kurumu oluşturmaktadır. Kendileri ile görüşme yaptığımız Suriyeli mültecilerin tamamı, dini eğitimlerini ilk olarak anne babalarından aldıklarını belirtmiştir. Bunun yanı sıra, bölgenin önemli şeyhlerinden ve muhlis kişilerden de gerçek din öğrenmeye çalıştıklarını ifade etmişlerdir.

⁴⁰ Ali Yıldırım, Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Seçkin Yayınevi, 1999), 93-96.

⁴¹ T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, “Geçici Koruma”.

İkinci olarak, Suriye’de dini sosyalleşmenin ve din eğitim-öğretiminin önemli saçıyağını camiler oluşturmaktadır. Camiler, dini sosyalleşmenin önemli bir aracıdır. Aile ile beraber camiler ve Cuma hutbeleri, dinin öğrenildiği kurumlar olma özelliğini taşımaktadır. Görüşme yapılan kişiler de Suriye’de camilerin bu konudaki fonksiyonunu şöyle anlattılar; “1 ile 6 yaş arasındaki çocuklar için cami hocaları camide dersler veriyordu. Özellikle okula gitmeyen çocuklara yönelik sürekli dersler vardı. Okula giden çocuklar ise sadece yaz tatilinde derslere katılıyordu. Camilerde Kur’an hafızlığı da yapıyorduk. Aynı zamanda hocalar bize hadis de öğretiyordu. Dini en çok cuma hutbelerinden öğrendik. Her cuma namazında hutbede bize sistematik olarak peygamberin risaletinin nasıl başladığını anlatıyorlardı. Her hafta başka bir konu işleniyordu. Cuma namazı hutbesinde ve namaz öncesi vaazlarda çok şey öğrendim.” (K4)

Görüşme yaptığımız Suriyeli mültecilerin tamamı, Suriye’deki dini eğitimin Türkiye’den daha iyi olduğunu ancak dindarların baskı ve gözetim altında olduğunu belirtmiştir. Özellikle Hafız Esad döneminde baskının daha yoğun olduğu, Beşar Esat döneminde biraz yumuşama olmakla beraber takibatın devam ettiği belirtilmiştir. Baas’ın iktidara geldiğinde dini çalışmalara yasak geldiğini belirten K9’un görüşlerini K2 de desteklemektedir; “İnsanlar gerçek dini öğrenmeyi arzu eder. Dinlerini öğreniyorlar; fakat bunu gizli yapıyor. Korkuyorlar. Her şeyi açıktan yapamıyor eğer bunu açığa vururlarsa devlet yani hükümet onları tutuklar. Hükümet bize izin vermiyor din ve inanç özgürlüğü için. Eğer gerçekten dindar olmak istersen devlet tarafından gözlenir ve tutuklanırsın.” Bununla beraber, “Eğer camide sabah namazı kılarsanız alıp götürürler. Dini araştırmak ve dindar olmak bir sorun. Arkadaşımın eşi Medine-i Münevvere’de din eğitimi aldı. Döndüğünde onu tutukladılar; çünkü din hakkında daha fazla bilgi, ilim sahibiydi ve dindar birisiydi” (K3).

Suriye’deki dini yaşantının bir boyutunu da ana dillerinin Arapça olmasından dolayı din bilgilerinin Türklere daha iyi olduğu düşüncesi oluşturmaktadır. Bununla beraber, siyasi yönetimin baskısına rağmen dini iyi şekilde öğrendiklerini düşünen Suriyeli mültecilerin bazıları da Türklere fıkıh bilmediklerini vurgulamıştır. K6’nın ifadesiyle, “Savaşta önce Suriye’de dini yaşantı, Türkiye’ye göre oldukça belirgindi. Dini yaşamak daha iyiydi.”

K1’in söyledikleri de bu durumu destekler mahiyettedir; “Suriye’de din daha fazlaydı. Burada o kadar değil. Örneğin Suriye’de baştan aşağı siyah elbise giyiliyor. Ben Suriye’de siyah (Peçe) elbise giyiyordum. Burada giymiyorum.”

Suriye’de dini eğitim ve sosyalleşme konusunda belirtilmesi gereken önemli hususlardan birisi de dindarlara yönelik baskının oldukça yoğun olduğudur. Dini grupların, tarikat ve cemaatlerin Suriye’deki durumu hakkında soru yönelttiğimiz K5, Suriye’de cemaatlerin veya dini grupların var olduğunu ancak kendilerini gizlemek zorunda bırakıldıklarını ifade ederek onların takibat altında olduklarını söyledi. Bundan dolayı herhangi bir dini grup ile bağ kurmadığını belirten K5, bu gruplara katıldıkları takdirde devletin zulmüne maruz kalacaklarını ifade etti. Camiye gidenlerin, din eğitimi alanların veya özellikle sabah namazına gidenlerin fişlendiğini belirten K10 ile diğer katılımcılar aynı fikirdedir. Özellikle sabah namazına gidenler, devletin güvenlik güçleri tarafından fişlenmektedir.

Beşar Esat dönemine nispetle Hafız Esad döneminde baskının yoğun olduğunu belirten K5 ve K6, İhvan-ı Müslim mensuplarının ağır baskılara maruz kaldığını, kamusal hayatta dini göstergeleri taşımanın mümkün olmadığını belirterek Türkiye’nin bir

dönem yaşadığı başörtüsü yasağının bir benzerinin Hafız Esat döneminde Suriye’de yaşandığını belirtti. Beşar Esat’ın göstermelik değişiklikler yapmakla beraber aynı perspektifi (baskı ve zulmü) devam ettiğini belirten K5 göre, yeni yönetim insanların gönlünü kazanmaktan öte gözünü boyamak için sembolik değişiklikler yapma yoluna gitmiştir.

4.2. Suriyelilerin Gözüyle Türkiye’deki Dini Hayat

İstanbul’da yaşayan Suriyeli mültecilerin Türkiye insanın dini yaşantısı hakkındaki görüş ve gözlemlerinde belli başlı parametreler ön plana çıkmaktadır. Öncelikle katılımcıların önemli bir kısmı, farklı bir boyuta sahip olmakla birlikte Türklerin Suriyelilerden daha dindar olduğunu düşünmektedir. Türkiye’deki Müslüman kadınların da dini hassasiyete sahip olduğunu belirten K1’e göre Türkiye’deki insanlar, örtündükleri zaman düzgün bir şekilde örtünmektedir. Ancak Suriyeliler, çoğunlukla İslami tesettüre dikkat etmemekte dahası dar pantolon üzerine buluz giymektedir. K1’in ifadesiyle bu haramdır ve İslami ilkelere aykırıdır. K2’ye göre de kalpleri temiz ve yardımsever olan Türkler, dini daha güzel yaşamaktadır. Bunun yanı sıra, Türkiyeli Müslümanlar dini öğrenmeye ve araştırmaya Suriyelilere nispetle daha çok değer vermektedir. Ancak K4’e göre ise “Türkiye’de şekli bir Müslümanlık var”dır.

Suriyelilerin gözüyle Türkiye’deki din yaşantısının bir boyutunu da özgürlük veya hürriyet oluşturmaktadır. K3’ün ifadesiyle, “Türkler, özgür insanlar; dileyen dindar olabiliyor dileyen dine aykırı davranabiliyor. Burada siyah ve beyaz yok. Mesela burada başörtülü olmadığı halde namaz kılan kadınlar gördüm. Bununla beraber başörtüsü takan, makyaj yapan ve namaz kılmayan kadınlar da var.” Bu çerçevede Suriyelilerin nazarında Türkiye Müslümanlığını ön plana çıkaran temel ayrıcalıklar; Türkiye’de mahalle baskısının olmaması ve insanların tercihlerinde özgür bırakılmasıdır.

Suriyelilerin gözüyle Türkiye’deki din yaşantısının bir boyutunu da irfan merkezli dindarlık anlayışı oluşturmaktadır. Suriyeli mülteciler, küçük yaştan itibaren dini öğrenmekte, dini ilimler tahsil etmekte ve ana dillerinin Arapça olmasından dolayı dinin içeriğini daha kolay öğrenebilmektedir. Daha çok fıkıh merkezli bir dindarlık biçimi hayatlarını şekillendirmektedir. Oldukça katı olan bu dindarlık çeşidinde, ‘sadece’ helal ve haramlar hayatın sınırları belirlemektedir. Bu tasavvurun etkisiyle gönül veya irfan merkezli din anlayışı kendine fazla yer bulamamaktadır. Bundan dolayı Suriyelilerin bir kısmı Türklerin fıkıh bilmediğini vurgulamaktadır. K7’nin ifadesiyle “Türklerde dini özlemek diye bir şey var. Hep daha fazla öğrenmek ve Allah’a yakın olmak istiyorlar. Müslüman Türklerin zihniyeti böyle.”

Katılımcıların bir kısmına göre, “Türkler dini adet olarak görüyor. Başörtülü ama başörtüsü veya din hakkında hiçbir şey bilmiyor (K9). Bunun yanı sıra Türklerin mezheplerine sıkıca bağlı olması, araştırmaya konu olan Suriyelilerde şaşkınlık yaratmaktadır. Örneğin K2’ye göre, belli bir mezhebe sıkı bir şekilde bağlı olmak, İslam’ı sınırlandırmak anlamına gelir.

Dinin, Kuran-ı Kerim’in veya Hadislerin içeriğine kolayca nüfuz ettiklerini düşünen bir kısım Suriyeliye göre Türkler, günlük hayatı kuşatan fıkıh eğitimi almalı. Günlük hayat pratiklerini içeren fıkıh olmadığı takdirde alınan Kuran eğitiminin bile anlamı olmayacaktır. Hatta Cuma namazı öncesindeki vaazlarda veya hutbelerde, Kuran tefsirinden öte günlük hayatımız ile ilgili fıkhi kaide ve kurallar anlatılmalıdır. Vaaz ve hutbenin içeriği fıkıh tarafından belirlenmelidir. Görüşünü delillendirmeye çalışan K8 şu örneği vermektedir; “Bir şahıs, camiye cemaatle namaz kılmaya gelmiş ancak kısa

şort giyiyor. Eğilince beli görünüyor. Namazı bozuyor aslında. Ama bunu bilmiyor, bunun farkında değil.” Bundan dolayı fıkıh temelli bir din öğretimi olmalıdır.

Bir diğer eleştiri de Arapça eğitiminin yeterli düzeyde olmamasıdır; “Türkiye’deki Müslümanlar tefsir bilmeden hafız yetiştirmeye çalışıyor. Bizde hem hafızlık yapıyorlar hem de tefsir öğreniyorlar. Buradakiler hiç bilmeden sabahtan akşama kadar sadece okuyor (K11). Bundan dolayı fıkıh ile beraber Arapça eğitimi verilmelidir.

4.3. Suriyeli Mültecilerin Gözünden Türkiye’deki Dini Gruplar

Bu çalışma için kendisi ile görüşülen Suriyeli mülteciler, Türkiye’deki tasavvufi durum veya sufiliğin etkin olmasından dolayıyla kafa karışıklığı yaşamaktadır. Öyle ki Türkiye’de tasavvufun dini yaşantı üzerinde etkin olmasını birçok Suriyeli anormal karşılamaktadır. Bunun önemli bir nedeni, Suriye’deki sufi cemaatlerin rejim tarafından destekleniyor olmasıdır. K4’ün ifadesiyle “Burada sufiliğin etkisi çok fazla. Bizde de sofiler var. Suriye’deki sufi cemaatler rejim tarafından kurulmuş ve koruma altındalar. Onlar dini yumuşatıyor, dinin içini boşaltıyor.”

“Hiçbir cemaate bağlı değilim” diyen K9’a göre, “Sufi cemaatlerin her birinin kendine ait bir iktidar alanı bulunmaktadır. Hiç kimse bir diğerini alanına girmiyor veya karışmıyor. Said Nursi cemaati, rufai cemaati veya diğer cemaatler... Aslında tamamı böyle... Annem vefat ettiğinde annemin ruhuna bir akşam yemeği düzenledim. Birçok cemaatten insanları davet ettim. Bazı kimseler bana ‘Farklı düşünen bütün bu insanları nasıl toplayıp bir araya getirdin’ diye sordu. Sadece sufi cemaatlerde değil aslında bütün cemaatlerde ayrılık var.” K9’a göre cemaatler, ayrılığı temsil etmekte ve hepsinin farklı bir iktidar alanı bulunmaktadır.

K3’e göre Türkler, mübalağa derecesinde şeyhe tabii oluyor. Biz de şeyhler var ve din konusunda bize yardımcı oluyorlar. Bu “anormal” durumun nedeni olarak dini kaynakların eksikliğini gören K3, “Dini kaynaklarımız sınırlı. Bir şeyhe tabi olmak zorunlu hale geliyor. Ancak kişi bir şeyhe tabi olduğunda dinini öğrenmiş olmuyor” demektedir.

K4’e göre de Türkiye’deki cemaatlerin din anlayışı içinde birçok hurafeyi barındırmaktadır. “Genel olarak içinde bir sürü hurafe ve abartı var. Bir bakıyorsun, dinle hiç alakası olmayan şeyler yapıyorlar. Onlarla bir araya gelip o kadar şeyler görünce kafam çok karıştı. Kafam iyice karışınca ben dedim ki, ben artık her şeyi reddediyorum. Sadece Kur’an ve Sünnet’i biliyorum. Mesela hocalara çok hürmet gösteriyorlar, neredeyse tanrılaştıracaklar. Tövbe alanlar bile oluyor. Hocanın önünde diz çöküp elini öpüyorlar. Bunlar, dinin temeli ile alakası olmayan şekli uygulamalar.”

K9; Türkiye’de birçok sufi grubun Şiilere yakın olduğunu, oldukça sert ve kendilerine yakınlaşıp konuşmanın veya tartışmanın pek mümkün olmadığını düşünmektedir. “Türkiye’de Sufi gruplar çok fazla. Bir de gruplaşmışlar, kavga ediyorlar ve çok sertler. Hatta bazıları ile konuşmak dahi mümkün değil; tartışmak ise imkânsız. Bir kere bir sufi ile tartıştım; onu ikna etmek için. Emevi döneminden bahsetti. Ben Emevi Devleti’nin iyi bir devlet olduğunu söylemiyorum. Küfür etti ve bana ‘sen Müslüman değilsin’ dedi. Ben onları aşırı bir grup olarak görüyorum. Sadece selefiler aşırı olmaz, aşırı sufi gruplar da var. Buradaki sufi gruplar, Şiilere daha yakın”.

Adıyaman’da okurken Said-i Nursi’nin cemaatine katıldığını belirten K7, “Her perşembe veya cuma günü gidip muhabbet ediyorduk. Suriye’de böyle bir şey yoktu” diyerek Suriye’de böyle bir tecrübe yaşamadığını ve oradaki dinsel atmosferin çekici olduğunu belirtmiştir.

K8 de K7 gibi farklı dini grupları tecrübe etmiştir. “İsmail Ağa cemaati ile Rıfailer’e, Şazili, Menzil cemaatlerine gittim” diyerek Türkiye ile Suriye’deki dini grupları şöyle karşılaştırmıştır; “Sufi cemaatlerin Suriye’de yayılma sebebi dini sevmeleri değildi. Rejime bağlıydılar. Buradaki sufiler devleti sever. Orada özellikle büyük âlimler korktukları için hürmet ediyor; sevdiklerinden dolayı değil. Korktuğu için hizmet ediyor. Buradakiler severek hizmet ediyor.”

Bunun yanı sıra, oğul Esat’ın iktidara gelmesiyle sembolik değişikliklerin olduğunu belirten K10’a göre, Esat özellikle büyük şehirlerde bazı sufi tarikatlara destek vermiş ve hatta Halep ile Şam çevresinde sufi grupların okul açmasına izin vererek onlar üzerinden dini grupları ve toplumsal hayatı kontrol etmeye çalışmıştır. Dini veya sufi grupların Suriye’deki toplumsal hayat içerisinde fazla etkisinin olmadığını belirten K10’a göre, kendi içinde başka bir hayatı olan bu yapıların perşembeyi cumaya bağlayan gece icra ettikleri zikirten başka yaptıkları bir şey yoktur. Suriye devleti, onların varlığını tanıyarak dini hayatı kontrol etmek stratejisi gütmüştür.

4.4. Suriyeli Mülteciler Açısından Cami ve Dini Sosyalleşme

İslam kültüründe cami, bir ibadet mekânı olmanın yanı sıra insanların sosyalleşme ihtiyacını giderdiği yer olma özelliği taşır. Dahası camiler, etnik ve dinî kimliklerinin korunmasına katkı bulunmakla beraber özellikle göçmenlerin yeni mekânlarına ve şartlarına adapte olmalarına yardımcı olmaktadır. İç savaş dolayısıyla Türkiye’ye sığınmak zorunda kalan Suriyeliler için hem sosyalleşme mekânı hem de özellikle hayatın yoğunluğu arasında çocuklarına dini eğitim veremeyen ailelerin onlara dini öğretmek için kullandıkları mekân olma özelliği taşımaktadır. Ancak Suriyeliler, dil farkından dolayı namaz kılmanın dışında camiden yeteri düzeyde faydalanamamaktadır.

Öncelikle camiler din eğitim ve öğretiminin gerçekleştiği bir mekândır. “Çocuklarımızı yaz dönemi camiye gönderiyoruz. Çocuklarım amme cüzünü orada ezberledi” diyen K1, “Camide namaz kılmak erkekler için olan bir durum. Suriye’de kadınlar camiye gitmezdi. Eşim de günlük namazlar için iş sebebiyle camiye gidemiyor” demiştir. K1’in ekonomik durumu, sıklıkla camiye gitmesine engel olmaktadır.

Bunun yanı sıra camiler, Suriyelilerin kendi arasında toplanıp dersler yapabildikleri yer olma özelliği de taşımaktadır. “Camilere gidip Araplarla birlikte ders yapabiliyoruz. Hatta Türkiye’deki vakıflara gittiğimizde biz onlara diplomamızı gösterip taleplerimizi ilettiğimizde bizim önümüze maaş almayacaksınız, öğrencilerden para toplayacaksınız şeklinde şartlar koşuyorlar. Eğer bu hal üzere anlaşsaksak bize izin veriyorlar ve kaymakamlığa vermemiz için bize bir belge veriyorlar. Altı gün camide insanlara ders vermeye gidiyorum. Kadınlara ders veriyorum. Fıkıh, akaid ve İslam ahlakı dersleri veriyorum. Kur’an dersi için icazet almış olan arkadaşlar ise bu konuda ders veriyor. Camide günde üç ders oluyor. Bunlardan 2 tanesi Kur’an ve tecvit, diğer ders ise fıkıh. Ben fıkıh dersi veriyorum. Diğer camilerde ise akaid dersleri veriyorum. 6 günün dışında da farklı camiye gidiyorum (K2)

K3 de dil farklılığından dolayı yapılan etkinliklere katılamadığını belirtmiştir. Bunun yanı sıra; “Bizim eğitim anlayışımızda senet sistemi önemlidir. Kim olduğunu bilmediğimiz insanlardan ders almak istemiyoruz. O yüzden Türkiye’deki ders halkalarına katılmaktan korkuyorum. Ancak çekinmekle beraber bir tarftan da Türklerin ders halkalarına katılmak istiyorum. Maalesef kültür ve dil farklılığı gibi nedenlerden dolayı katılamıyorum” demiştir. K12 de “Namaz kılmak için gidiyoruz ama dil farklılıklarından dolayı sohbet halkalarına katılmıyoruz” demiş ve bazı Türklerin

Suriyelileri sevmiyor oluşundan bahsetmiştir. “Meclisine katıldığım hoca Suriyelileri sevmese onunla birlikte nasıl aynı ders halkasında bulunup ondan ders alabilirim.”

Yine dil probleminden dolayı Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yapılan birçok organizasyona katılmadığını belirten K12, birçok Suriyeli mülteci gibi dil ve kültür farkının sorun oluşturduğunu ifade etmiştir. Bunun yanı sıra, Suriyeli mülteciler, Türklerin dini konularda hassas olduklarını, Müslümanlığı ön planda tuttıkları için de bazı dini konularda hata yaptıklarını düşünmektedir. Bunun sebebi olarak Tek Parti döneminde yaşanan dini baskı ve yasaklamaların olduğunu belirten K4, bu durumu şöyle yorumlamaktadır; “Hutbeye başladığı zaman belli şeyler söyleniyor. Genelleme yapamam ama Türkiye’de şekli bir Müslümanlık var. Bunun dışında Arapça bildiğim için burada yapılan Arapça yanlış telaffuzları fark ediyorum. Yanlış telaffuz tamamen başka anlamların ortaya çıkmasına neden oluyor. Bu durum dikkatimizi çekiyor. Mesela hutbe esnasında yanlışlıklar oluyor” demiştir. K11 de K4 ile benzeri hususu vurgulamaktadır. “Bir şey fark ettim. Camiye giderken ezan okunmadan hemen oturuyorlar. Fakat bir hadis var. ‘Ne zaman camiye gidersen iki rekât namaz kıl.’ Burada çok kılınmıyor. Oturuyorlar ve ezanı bekliyorlar. Sadece bu konu için hadis bile var. Nasıl birisiyle karşılaşıncı selam veriyorsun. Camiye nasıl selam vereceksin. Bu iki rekâtla vereceksin. Dahası sünnet konuları için rahatlık var. Bununla ilgili olarak, kılmak isterseniz sünnetlerinizi evde kılın diye hadis var. Sizde şöyle bir sıkıntı var. Bizden yaklaşık 80 yıl geri kaldınız. Bunun yanı sıra, vaaz dinlerken ezan okunuyor ama vaiz, vaaz vermeye devam ediyor. Bu konuda da bir hadis var. Ezan okunca susun ve dinleyin biçiminde. Ezan okuyunca neden devam ediyorsun. Bu konuda ciddi bir hadis var. Bizim âlimlerimiz sizinkilerden daha güçlü ilim yönden.”

K8 ve K10’a göre cami aynı zaman da sosyalleşme mekanıdır. Din duygusunun oldukça baskın olduğunu ve Camide hoş karşılandıklarını belirten K8 ve K10 bu durumu şöyle betimlemektedir; “Şehzadebaşı camii müezzini benim arkadaşım. Oraya gidiyorum ve sohbet ediyoruz. İlim sahibi ve İslam’ı bilen bir insan. Onu severim. Muhabbeti çok güzel. Güzel konuşuyor, güzel anlatıyor. Ben çok sık camiye gitmesem de babam her vakit gidiyor. Suriyelileri görünce insanlar çok hoşlanıyor. Arkadaşları var; eve geliyorlar ve hep beraber sohbet ediyoruz.”

4.5. Suriyelilerin Temel Sorunu: Ötekileştirme

Türkiye’de yaşayan Suriyelilerin karşılaştığı en temel problem, ötekileştirme olarak görülmektedir. Kendisi ile mülakat yapılan Suriyelilerin neredeyse tamamı bu durumdan şikâyetçi olmuştur. “Burada yaşadığımız sorun, sokakta insanların bizi göstererek bunlar Suriyeli demesi” diyen K1’in görüşlerini K6 şöyle bir örnek üzerinden açıklamaktadır; “Kısıklı’da oturuyordum. Bir gün şöyle bir olay yaşadım. Endonezyalı bir aile vardı. Arabadakiler, aileyi Suriyeli zannetti. Onlara ‘defolun’ ‘gidin buradan’ dediler. Daha çok Suriyeli olmaktan dolayı sorunlarla karşılaşıyoruz. Zaman ilerledikçe daha da zor oluyor. Sizinkiler gerçekten şu ana kadar buna alışamadılar. Türkler, Almanya’ya gitti. Şu anda Alman vatandaşı oldular. Şu anda iki seçime katılıyorlar. Bir tanesi Almanya’da bir tanesi de Türkiye’de. Konsolosluklara gidip oylarını kullanıyorlar. Sizinkiler bunu kıyaslayamıyor. Zaten insanlar 5 yıl şartını yerine getirirse vatandaş olabilir. Vatandaş olabilirsin. Birçok ülkede bu böyle”

Bazen Cami içerisinde dahi dışlandıklarını düşünen Suriyeli mültecilerden bazıları temel sorunun milliyetçilik olduğunu söylemektedir. Suriyelilere karşı oluşan önyargıdan dolayı sorun yaşadığını belirten K4’ün yaşadıklarını K2 ve K6 da desteklemektedir; “Burada bir cami var. Orada bir arkadaş var; imam mı çalışan mı çok

emin değilim. Suriyelilerden çok fazla nefret ediyor. Suriyeli çocuklar camiye gittiğinde onları kovuyor. Yaz mevsiminde Türk çocukları ders görüyor. O sadece Suriyeli çocukları kovuyor. Cami, Allah'ın evidir ve kimseyi oradan kovamazsın” (K2). “Ben bazen Suriyeli olduğumu söylemeye utanıyorum. Mesela bir seferinde Antalya'dayım. Nerelisin diye sorduklarında Lübnanlıyım dedim. Bir sefer Mısırlıyım dedim. Sizinkiler bizden bıkmışlar” (K6).

Suriyelilere karşı oluşmaya başlayan tepki ve önyargının önemli bir kaynağı, medyadır. K7, bu durumu şöyle açıklamaktadır; “Türkiye’de özellikle medyada şöyle oluyor. Suriyeli bir şey yapsa ‘Suriyeliler kötü’ yazılıyor. Her yerin iyisi kötüsü var. Yapan bir kişi ama hepsi kötü diyor ve herkesi kötülüyor. İlk geldiğimiz yıllarda 2013-2014 yılları arasında herkes bizi seviyordu. Yardım ediyordu. Şimdi ise çok azaldı.”

4.6. Suriyeli Mültecilerin Ramazan ve Kurban Bayramı Ritüeline Bakışı

Ramazan ve Kurban Bayramı, Türk dini kültüründe yer alan oldukça önemli ritüeller arasındadır. Bu bayramlar, dini duygu coşkunu artırmanın yanı sıra, toplumsal bütünleşmeye hizmet eden uygulamalar olma özelliği taşır. Sosyolojik olarak toplumsal bütünleşmeye hizmet eden bu ritüeller, bir milletin geleceğini teminat altına alan ve toplumun hafızasını geleceğe taşıyan uygulamalardır. Toplumsallığa hizmet eden bu dinsel pratikler, hem toplumsal-dinsel kimliği konsolide eder hem de farklı kimlik ve değer yargısına sahip toplumsal fertlerin birbiri ile kaynaşmasına kaynaklık eder.

Ramazan ve Kurban Bayramı ritüellerinin benzerlik arz ettiği Türkiye ve Suriyeli fertler bağlamında temel farklılık, Suriyelilerin yaşamış olduğu değişim hadisesi dolayısıyla dini hissiyat veya uygulamalarının kısmen azaldığını düşünmeleridir. Anavatanlarını terk etmelerinden dolayı, özellikle bayramlarda kendilerini yalnız hissetmekte ve geçmişin özlemini duymaktadırlar. İki ülkenin kültürü arasında pek bir farkın bulunmadığını belirten K1, “Suriye’de Ramazan ayını sizin gibi yaşıyorduk. Türkiye ve Suriye birbirine çok benziyor” demiştir.

Dinsel ritüeller bağlamında farklılık, kandil gecelerine bakış konusundadır. Kandil geceleri bağlamında bazı farkların bulunduğunu belirten K4, “Sizde çok kandil var. Biz bu kandilleri bilmiyorduk. Kadir gecesinin dışında hiçbir şey bilmiyorduk. Ve tabii ki İsrâ gecesini. Miraç gecesini ve Kadir gecesinden başka bizde bir şey yoktu. Siz de Regaip kandili, bilmem ne kandili var. Biz bunları bilmiyoruz” diyerek farklılığı ortaya koymuştur. Ayrıca K4, geçmiş günlere özlem duymakta ve geçmişin hasretini çekmektedir; “Ramazan ve Kurban bayramları orada buradakinden çok daha güzeldi. Burada manevi atmosferi hissedemiyoruz; kimsemiz yok. Bizim için bayramlar, sıradan bir gün. Hatta daha da üzücü. Eski günleri hatırlıyor ve üzüyoruz. Bayram günü kimse mutlu değil. Amcalarımızı, akrabalarımızı ve ölen arkadaşlarımızı hatırlıyoruz. Önceden bir araya geliyor ve muhabbet ediyorduk. Çok güzel günler geçiriyorduk ama burada çok sessiz geçiyor. Herkes akrabalarına gelip gidiyor; ama biz hiçbir şey yapamıyoruz.”

Suriye’de yaşanan geçmiş Ramazan veya Kurban Bayramı’na özlemin yanı sıra Suriyeli mültecilerin bir kısmı kurban uygulamasındaki yanlışlığa dikkat çekmiştir. Örneğin kendisi ile Ramazan ve Kurban Bayramı hakkında konuştuğumuz K6, Türklerin İslam’ı tam olarak bilmediğini söyleyerek şu örneği vermiştir; “Biz kurban kestığımız zaman bunu fakir fukaraya veriyoruz. Türkler kendilerine alıyor. Örneğin 20 kilo et çıktı diyelim. Bunun 2 ya da 3 kilosunu fakirlere veriyor. Bunun dışındakileri ise kendine alıyor. Bu olmaz; çünkü İslam’da kurban eti üçe ayrılır. Biri fakir-fukaraya biri kendine biri de akrabaya verilir.”

K8 ise farklı bir duruma atıf yapmaktadır. Suriye ile Türkiye arasında çok temel bazı farkların olduğunu belirterek “Burada önemli bir şey var. Burada dini atmosfer, hükümet tarafından destekleniyor ama Suriye’de bu şeyler halk tarafından yapılıyor. Orada devlet tarafından sadece bir duyuru yapılıyor ama burada bir sürü faaliyet var. Camilerde faaliyet var. Ben Ramazan’ın ruhunu burada gördüm. Suriye’de daha çok Ramazan’ın görüntüsü var. Şam’da şekil, İstanbul’da ruh var. Ramazan’ı burada ruhen hissediyorum ama Şam’da ruh az, şekil fazla” demiştir. K8’e göre İstanbul yaşanan Ramazanların bir ruhu bulunmaktadır.

Bayramlar bağlamında kültürel farklılığın olduğunu K10 belirtmiştir. “Hiç Ramazan yokmuş gibi yaşıyoruz” diyen K10, “En dikkatimi çeken şey şu oldu; bazı kızlar, Ramazan ayında başörtü takıyor. Bunun anlamını, nedenini bulamadım. Bir de Suriye’de birisi oruç değilse oruç tutmadığını göstermiyor. İnsanların lafından-sözünden korkuyor; millettten çekiniyor. Ramazan, Suriye’de adet oldu. Suriye’de gece ikiye üçe kadar sohbet ederdik. Sonra sahur yapar ve öğleden sonraya kadar uyurduk. Türkiye’de herkes sabah kalkıp işine gidiyor. Orada da tıpkı buradaki gibi ilk haftadan sonra herkes teravih namazına katılım azalmaya başlıyordu. Ramazan orada bir mevsim gibiydi. Hadis ve diğer kurslar sadece Ramazan’da oluyordu” demiştir.

Genel olarak Suriyelilerin Ramazan veya Kurban Bayramı olgusuna yaklaşımlarında aileden uzak olmanın verdiği burukluk, yalnızlık ve özlem oldukça belirgindir. Bununla beraber, Türkiye ve Suriye kültürü arasındaki kültürel farklar da belirgin olarak öne çıkmaktadır.

4.7. Suriyeli Mültecilerin Din Eğitimi Sorununa Yaklaşımı

Suriye’de iç savaşın başlaması ile beraber Türkiye, farklı kültürel kodlara sahip olan insanların oluşturduğu bir göç dalgasına maruz kalmıştır. Bu da ekonomik, siyasal, dinsel ve kültürel problemleri beraberinde getirmiştir. 15 Mart 2011 tarihinde başlayan iç savaş ile Suriyeli mülteciler, akın akın Türkiye’ye gelmeye başlamıştır. Bu tarihten itibaren Türkiye, bir taraftan ekonomik boyutu oldukça büyük olan bu sorunla mücadele etmekle birlikte burada doğan veya yaşayan Suriyeli çocukların eğitimi veya dini eğitimi ile de uğraşmaktadır. Türk toplumuna entegrasyonun bir parçası olarak yorumlanabilecek olan bu durum, kültürel ve dinsel farkları da ön plana çıkarmıştır. Bu çerçevede Türkiye’de yaşayan Suriyeli aileler, çocuklarının dini kimliklerini ve değerlerini muhafaza edebilmek için imam hatip okullarına göndermeyi tercih etmektedir. İstanbul’da yaşayan ve kendisi ile mülakat yaptığımız Suriyeliler, bu konuda hemfikirdir. Bunun yanı sıra bu çocuklar hem Suriyeliler tarafından açılan okullara hem de cami kurslarına gönderilmektedir.

Çocukların okula gitmelerinin önemli olduğunu belirten K1; “Çocuklarımız yazın camiye gidiyor. 5 yaşına gelmiş çocuklar için burada Suriyelilerin açmış olduğu kurslar var. Çocuklarımızı oraya gönderiyoruz. Çocuklar için yaz dönemi din eğitimi, bu yaş gruplarına göre yeterlidir. Kışın okula da gidiyorlar. Eğer okula gitmeselerdi camideki eğitim yetersiz olurdu” demiştir.

“Kızım İmam Hatip Lisesi’ne gidiyor. Lise gerçekten güzel ve özellikle din üzerinde duruluyor. Kur’an dersi hocası gerçekten çok güzel. Kızım üzerinde Kuran eğitimi açısından önemli bir etkide bulundu. Hocası Türk ama iyi bir Arapça eğitimi var” diyen K2, “İmam hatiplerde ya da diğer okullarda din eğitimi açısından oldukça basit bir eğitim veriliyor” diyerek okullarda din eğitiminin yetersiz olduğunu belirtmiştir.

Çocuğuna herhangi bir cemaat ya da tarikattan din eğitimi aldirmayacağını belirten K4'e göre, dinin özü bellidir. Din eğitimini kendisinin vereceğini, helal ve haramlar ile beraber güzel ahlakı bizzat kendisinin öğreteceğini ifade eden K4, "Benim kanaatime göre dinin sınırları belli; Kur'an ve sünnet. Kur'an'da ne söyleniyor gayet iyi biliyoruz. Sahih hadislerde ne söyleniyor gayet iyi biliyoruz. Kendi çocuğuma kendim öğreteceğim. Bunun yanı sıra dışarıdan aldığı eğitimi de denetleyeceğim" demiştir.

K10 da k4 gibi düşünmektedir. "Ben kendim dini eğitimi vereceğim; çünkü bu kavramları dışarıdan öğrenmesini istemiyorum. Önce benden öğrensin sonra kendisi düşünüp karar verir" demiştir. K8 de benzeri bir düşünceye sahiptir. "Öyle cemaatlerle yetiştirmek istemiyorum. Biz şöyle yetiştik; Kuran'ı oku, sünneti oku, bütün mezhepleri oku, bil ve yaşa. Bütün ibadetleri biliyor ve yapıyorsun ve günahlardan kaçırıyorsun. Hepsini biliyorsan sıkıntı yaşamazsın. Bir Hadis-i Şerif var; 'Ben size öyle bir miras bıraktım. Ona sarılırsanız kurtulursunuz; Kitap ve sünnet.' Bundan dolayı K8 çocuklarına Kuran'ı Kerim'i ve Sünneti öğreteceğini söylemiştir.

"İmam Hatip Okullarının daha muhafazakâr olduğu için orayı düşünüyorum, diğer liseleri düşünmüyorum" diyen K6, görüşünü gayri ahlaklık kavramı ile gerekçelendirmiştir. "Okulda Türkçe olarak alacaklar. Onları evde Arapçayı ben öğreteceğim" demiştir. "Diğer liselerde sınıflar karma. Ve hayat burada çok gelişmiş. Burada bazı ahlaksız şeyler görüyorum. Ben Eyüp'te Rami'de oturuyorum. Okuldan sonra çocukları gayri ahlaki durumlarda görüyorum. Bunlar daha lise öğrencileri. Tüm bunlardan dolayı imam hatip okullarını tercih ediyorum" diyerek neden imam hatip okullarını tercih edeceğini delillendirmiştir. Buradaki eğitimin yeterli olmadığını belirten K12, çocuklarını Suriyelilerin açtığı okullara göndermeyi tercih ettiğini belirtmiştir.

4.8. Suriyeli Mültecilerin Sivil Toplum Kuruluşları ile İlişkisi

Bireysel temasın, sosyal kaynaşmanın ve dini sosyalleşmenin yaşandığı yerlerden birisi de sivil toplum kuruluşlarıdır. Türkiye'ye sığınan Suriyeliler, Türkiye'deki sivil toplum kuruluşlarını bilmekle beraber yeterinde faydalanamamaktadır. Bunun en önemli nedeni dil farkıdır.

Çocuklara eğitim veren vakıflardan ya da cemaatlerden haberinin olmadığını belirten K3, "Burada Suriyelilere ait bireylerin kendi çabaları ile açmış olduğu bazı kurumlar var. Oralara gidiyoruz. Fakat bunlar Türkiye'de resmî kurumlara bağlı değil" demiştir.

"Burada sadece Ensar Vakfı'nı biliyorum. O da bizim Suriyeli vakfımızın hemen yanında" diyen K3, Arapların kendilerine ait vakıfları olduğunu ve genellikle oralara gittiğini belirtmiştir. K3, Araplara ait kuruluşlara gitme sebebi olarak dil benzerliğini göstermektedir; "Burada oturduğumuz sitede bir mescit var. Normal namaz vakitlerini, teravih namazlarını Arap bir imam kaldırıyor. Arapların kendilerine ait merkezleri olduğu için gitmiyoruz. Bunun yanı sıra farklı yerlere gidip insanları rahatsız etmek istemiyoruz. Aramızda dil sorunu var."

Genel olarak dil ve kültür farkından dolayı Suriyeli Mülteciler, kendileri tarafından kurulmuş olan vakıf veya derneklere gitmeyi tercih etmektedir.

Sonuç

Bireyin topluma uyum süreci olarak özetlenebilecek olan sosyalleşme, hayat boyunca devam eden bir süreçtir. Aslında birey doğduğu andan itibaren sosyalleşme mekanizmasının içinde yer almaya ve toplumsal normları öğrenmeye ve kabul etmeye başlar. Aile, eğitim, sosyal kurum ve kuruluşlar farklı derece ve biçimlerde bireyin sosyalleşmesine katkıda bulunur. Bu süreç, bireyin doğumundan ölümüne kadar devam eder.

2011 yılının Mart'ında başlayan Suriye iç savaşı büyük bir insanlık trajedisinin yaşanmasına neden olmuş; milyonlarca kadın veya çocuk ölmüş bir o kadarı da yerini-yurdunu terk etmek zorunda kalmıştır. Ülkemizde 3 milyon 640 bin 466 Suriyeli mülteci bulunmaktadır.⁴² Bununla beraber Türkiye'ye yerleşen Suriyeli mülteciler bir taraftan ekonomik olarak hayata tutunmaya bir taraftan da bu ülkenin toplumsal normlarını ve yaşamam stilini öğrenmeye çalışmaktadır. Bunun sonucunda bu ülke sınırları içerisinde doğan veya büyümekte olan çocuklar, eğitim kurumlarında toplumsal değer yargılarını öğrenmekte ve sosyal adaptasyon süreci az veya çok işlemeye devam etmektedir.

Türkiye'de yaşayan Suriyeli mültecilerin dinin sosyalleşmesi üzerine yapılan bu nitel çalışmanın sonuçlarını şöyle sıralamak mümkündür.

- Öncelikle Suriyeli mülteciler, kendi vatanlarında yaşarken önce Hafız Esat sonrada Beşar Esat döneminde uzun bir müddet baskı ile karşı karşıya kalmıştır. Özellikle gençlerin camiye gitmesinin, kamusal alanda başörtüsü takmanın suç sayıldığı bir baskı dönemi yaşanmış; din kamusal ve hatta özel hayatın dışına atılmaya çalışılmıştır.
- Suriyeli mülteciler, Türkiye'deki dini yaşantı ve kültürün Suriye'ye nispetle daha özgürlük olduğunu düşünmektedir. Herhangi bir mahalle baskısı olmadan herkesin inancını istediği biçimde yaşayabildiğini ifade eden Suriyeli mülteciler, Türkiye Müslümanlığının sevgi ve irfan merkezli olduğunu düşünmektedir.
- Türkiye'de yaşanan irfani Müslümanlığa rağmen insanlar fihhi konularda hatalı davranmaktadır. Suriyeli mülteciler, Türklerin özellikle Arapça bilmemesinden dolayı dini, Araplar kadar iyi bilmediklerini düşünmektedir.
- Türk Müslümanlığının daha biçimsel olduğu yönünde bir kanaat vardır. Mesela Çocuklara hafızlık yaptırmak için Kur'an'ın baştan sona ezberletilmesinin yanı sıra Arapçanın veya metnin anlamının öğretilmemesi eleştiriye konu olmaktadır.
- Suriyeli mültecilerin Türkiye'de dini sosyalleşme bağlamında karşı karşıya kaldıkları temel sorun dil farklılığıdır. Dil ve hatta kültür farklılığından dolayı Suriyeli mülteciler, birçok sosyalleşme mekanizmasının içinde yer alamamaktadır. Bundan dolayı, Arapların kurmuş olduğu dernek veya vakıfları gitmek, Arap imamın ardında namaz kılmak tercih edilmektedir.
- Türkiye'de camiler özellikle yaşlı Suriyeli mülteciler için dini sosyalleşme mekânı olma vasfı taşımaktadır. Camiye giden Suriyeli mülteci hem insanlarla konuşmakta hem de karşılıklı olarak kültürel transformasyon gerçekleşmektedir.
- Suriyeli Mültecilerin önemli bir kısmı ötekileştirildiklerini veya dışlandıklarını düşünmektedir. Özellikle son dönemde siyasetin ve medyanın etkisiyle bu dışlanma

⁴² T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, "Geçici Koruma", erişim: 07 Mayıs 2019, http://www.goc.gov.tr/icerik3/gecici-koruma_363_378_4713

durumunun arttığını belirten mültecilere göre, temel problem milliyetçiliğin yükselmeye başlamasıdır.

- Dini sosyalleşme açısından en ciddi problem dil sorunudur. Türk kültürü ve dilini öğrenmeden Türkiye'ye/İstanbul'a gelen Suriyeli mülteciler topluma tam anlamıyla adapte olamamaktadır. Fakat toplumsal normlara ve kültürel değerlere uyma konusunda belirgin düzeyde bir hassasiyet vardır. Ancak toplumsal ve dini sosyalleşmenin yeterli düzeyde gerçekleştiğini söylemek için henüz erkendir. Sosyal ve kültürel hafızaya sahip olan insanın bunun bir anda yapması da mümkün değildir.
- Dini sosyalleşme yeterli düzeyde gerçekleşmemektedir. Dini sosyalleşmenin layıkıyla gerçekleşmesi için zamana ve eğitime ihtiyaç vardır. Birkaç kuşağın Türkiye'de eğitim görmesiyle, toplumsal norm ve değerleri süreç içinde öğrenmesi ve içselleştirmesiyle sosyalleşmenin gerçekleşmesi mümkün olabilecektir.
- Sosyalleşmenin ve dini sosyalleşmenin gerçekleşebilmesi için Suriyeli mültecileri toplumla bütünleştirecek yeni kurumlar ihdas edilmeli. Eğitim kurumu tek başına yeterli görünmemektedir.

Kaynakça

- Arslan, Mustafa. “Dini Toplumsallaşma ve Temel Etkenleri: Türk Genç Ergenleri Arasında Uygulamalı Bir Araştırma”. *Akademik Araştırmalar Dergisi* 31 (2006): 61-78.
- Ataman, Kemal. “Yapısal Adaptasyon Ya da Caminin Asli Fonksiyonlarını Üstlenme Süreci”. *III. Din Şûrası Tebliğ ve Müzakereleri (20-24 Eylül 2004)*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2005.
- Bilgin, Vejdi. “Dini Sosyalleşme ve Dini Bilinçlenmede Caminin Yeri ve Önemi”, *Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi: Sosyal ve Ferdi İşlevleri Açısından Namaz ve Cami*, Kolektif, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2009.
- Berger, Berger-Berger, Brigitte-Kellner, Hansfried. *Modernleşme ve Bilinç*. Trc. Cevdet Cerit. İstanbul: Pınar Yayınları, 1985.
- Berger, Peter L. *Dinin Sosyal Gerçekliği*. Trc. Ali Coşkun. İstanbul: İnsan Yayınları, 1993.
- Chalfant, H. Paul-Beckley, Robert E.-Palmer, C. Eddie. *Religion In Contemporary Society*. California: Mayfield Publishing Company, 1987.
- Cornwall, Marie. “The Influence of Three Agents of Religious Socialization: Family, Church, and Peers,” in *The Religion and Family Connection: Social Science Perspectives*, ed. Darwin L. Thomas. UT: Religious Studies Center, Brigham Young University, 1988.
- Coştu, Yakup. *Toplumsallaşma Sürecinde Dindarlığı Etkileyen Faktörler: Samsun Örneği*. Doktora Tezi. Ondokuzmayıs Üniversitesi. 2009.
- Doğan, İsmail. *Sosyoloji Kavramlar ve Sorunlar*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2008.
- Giddens, Anthony. *Sosyoloji*. Trc. Cemal Güzel. İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2012.
- Güllü, İsmail. “İlahiyat Fakültelerinde Okuyan Yabancı Uyraklı Öğrencilerin Dini Sosyalleşmeleri Üzerine Bir Araştırma (Erciyes Üniversitesi Örneği)”. *Toplum Bilimleri Dergisi* 4/7 (2010): 211-229.

- Günay, Ünver. “Türkiye’de Dini Sosyalleşme”. *Türkiye I. Din Eğitimi Semineri*. Ankara: İlahiyat Vakfı Yayınları, 1981.
- Güngör, Özcan. Amerika’daki Türk Gençleri İçin Cami ve Dini Sosyalleşme (New Jersey Örneği). *Diyanet İlmî Dergi* 48/4 (2012): 117-136.
- Hoge, Dean R.-Petrillo, Gregory H.-Smith, Ella I. “Transmission of Religious and Social Values from Parents to Teenage Children”. *Journal of Marriage and Family* 44/3 (1982): 569-580.
- Kirman, M. Ali. “Küresel Bir Olgu Olarak Din Değişirme ve Aile Kurumuna Etkisi”. *Dini Araştırmalar* 6/17 (2003): 269-280.
- Lövheim, Mia. “Religious Socialization in a Media Age”. *Nordic Journal of Religion and Society* 25/2 (2012): 151-168.
- Myers, Scott M. “An Interactive Model of Religiosity Inheritance: The Importance of Family Context”. *American Sociological Review* 61/5 (1996): 858-866.
- Okumuş, Ejder. “Din ve Sosyalleşme”. *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 9/11 (2014): 429-454.
- Özbolat, Abdullah. “Değerleri Küreselleştirme Sürecinde Değerlendirmek”. *Değerler Eğitimi Dergisi* 10/24 (2012): 147-167.
- Pearce, Lisa D. “Religion and Youth”. In *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*. Edit. James D. Wright. USA: University of Central Florida, 2015.
- Smith, Christian-Denton, Melinda Lundquist. *Soul Searching: The Religious and Spiritual Lives of American Teenagers*. New York: Oxford University Press, 2005.
- Sherkat, E. Darren. “Religious socialization; Sources of Influence and Influences of Agency”, *Handbook of Sociology of Religion*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. “Geçici Koruma”. Erişim: 07 Mayıs 2019. http://www.goc.gov.tr/icerik3/gecici-koruma_363_378_4713
- Vermeer, Paul-Janssen, Jaques-Hart-Joep De. “Religious Socialization and Church Attendance in the Netherlands from 1983 to 2007: a Panel Study”. *Social Compass* 58/3 (2011): 373-392.
- Vermeer, Paul. “Din Eğitimi ve Sosyalleşme”, trc. Ramazan Diler. *GOPÜİFD V/1*. Tokat: GOP Üniversitesi Rektörlüğü Matbaası, 2017.
- Wach, Joachim. *Din Sosyolojisi*. Trc. Ünver Günay. İstanbul: İFAV Yayınları, 1995.
- Yıldırım, Ali-Şimşek, Hasan. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi, 1999.
- Zuckerman, Phil. *Din Sosyolojisine Giriş*. Trc. İhsan Çapcıoğlu-Halil Aydınalp. Ankara: Birleşik Kitabevi, 2006.